

Naj dodam še to podrobnost, da sem knjigo pisal pol leta, četudi ne nepretrgoma, a zadnji mesec sem delal skoraj cele noči. Roman (ali je to roman?) sem najprej pisal v prvi osebi, a ko sem bil že skoraj na koncu, sem prešel na tretjo osebo. Spoznal sem, da v prvi osebi ne morem vsega povedati, vsaj ne tako, kakor bi rad.

Ko sem roman pisal, sem bil v neprestani živčni napetosti. Na znotraj in na zunaj. Bojeval sem se z aktualno snovjo, ki se tako rada upira umetniški obliki. Hkrati sem se bal hišnih preiskav. Ko je bil prvi zapis pred menoj, me je obiskal karabinjer, listal po rokopisu in se na srečo zadovoljil z izjavo, da pišem neko ljubezensko zgodbo. Za nekaj časa sem rokopis skrtil, četudi to ni bilo več potrebno. Ko sem izvedel, da je tipkopis po skrivni poti srečno prišel v Ljubljano, sem rokopis, ki sem ga dotlej za vsak primer skrival v podstrešju, vrgel v ogenj. Da so italijanske oblasti vsaj slutile, kdo je avtor knjige, ki je bila takoj prepovedana, sem spoznal po nejevolji, ki mi jo je posledaj kazal kvestor, dasi mi knjige nikoli ni očital. Ni imel dokazov. V veliko zadoščenje mi je bilo, da je bila to morda prva slovenska leposlovna knjiga, ki je zbudila splošno pozornost tudi med beneškimi Slovenci. Žal, da je v veliki meri še danes aktualna.

Jože Šifrer

PODOBA TONETA ŠIFRERJA

Težko je pisati o bratu. Človek kmalu postane oseben in nestvaren. Toda potrudil se bom in skušal podati o njem kar se da objektivno sliko.

Sorško polje s svojimi ravnimi, skrbno negovanimi njivami, s poraščenimi griči na zahodu, z visokimi gorami na severu in z odprtino na južnovzhodni strani, kjer je slutiti slovensko prestolnico, je dobrega pol stoletja po Jenkovi smrti spet rodilo svojega intimnega izpovedovalca. To je bil Tone Šifrer, pesnik, pripovednik, esejist, kritik in — talec. Težko je reči, kaj je bilo pri njem bolj značilno: prisluškovanje sebi in naravi, široki zamahi epskega oblikovanja, kritičnost in prodornost misli ali odpor do fašizma. Gotovo pa je eno: vse to je izviralo iz njegove tesne povezanosti z domačo zemljo in s slovenskim ljudstvom, ki ga je dobro poznal in globoko ljubil in ki mu je namenil vse svoje sile. »Ne smem še umreti,« je dejal v začetku okupacije, ko ga je minila prva potrto, »zakaj še mnogo nameravam dati Slovincem.«

Doma je bil v Žabnici, v dolgi vasi ob vznožju gričev, ki se vlečejo od Jošta na severu do Osolnika na jugu. Bil je drugi od sedmih otrok. Čeprav je njegov oče lastnik precejšnjega kosa zemlje, je moral vendar v času gospodarske krize v desetletju pred vojno občutiti tradicionalno revščino slovenskega študenta. Nekoliko manj v Kranju, kjer je obiskoval gimnazijo, precej pa v Ljubljani, ko je od 1931 do 1936 na univerzi študiral slavistiko. Bil je miren, nekoliko vase zaprt mladenič, občutljiv in poln erotičnega hrepenenja. S seboj v Ljubljano je prinesel živo željo po izobrazbi in delavnost kmečkega človeka, trdno nacionalno zavest ter tenak posluš za kulturna in svetovno-nazorska trenja, ob katerih je naša napredna inteligenca pred vojno zorela v revolucionarje in mučenike. Pridno je študiral, dobival pri izpitih najboljšee ocene, svojim znanstvenim ambicijam pa ni mogel nikdar popolnoma zadostiti.

Skušal je dobiti štipendijo za študij v Pragi, a Češko je zasedel Hitler. Po posredovanju prof. Ramovša naj bi bil šel na graško univerzo za lektorja slovenskega jezika, toda Avstrijo je zasedel Hitler. Po končanem študiju je bil skoraj tri leta brez posla. Pri starojugoslovanskih režimih ni bil priljubljen, predvsem pa ni imel zvez, niti jih ni iskal. Končno je dobil službo suplenta na ptujski gimnaziji, od koder je bil po dveh letih premeščen v Mursko Soboto, a že nekaj mesecev po premestitvi je bil ob službo, zakaj Jugoslavijo je zasedel Hitler. Prav fatalna smola, ki ga je spremljala do zadnjega dne.

Šifrer spada v krog tistih mladih intelektualcev, ki so sicer spoznali ne-
vzdržnost razmer pred zadnjo vojno, niso se pa dokončno opredelili, ne za
družbo in ne proti njej. »Zapustili so stari svet in stali na pragu,« kakor je
zapisal Juš Kozak v uvodu k Šifrerjevi knjigi Kmet in stvari. A take je revo-
lucionarna vihra najprej pregazila. Šifrer je le počasi zorel v književnika. Od
njegovega prvega pesniškega poskusa, ki je bil objavljen v Zvončku, pa do
pesniškega nastopa v Ljubljanskem zvonu je preteklo celih trinajst let. Vmes
pa temeljit študij, diplomsko delo o Čopu in Prešernovem Krstu pri Savici,
ki je bilo objavljeno v Zvonu in je v slavističnem znanstvenem svetu zbudilo
precej pozornosti, ter nekaj književnih recenzij in esejev. Ko je pod psevd-
nimom Jern Ledina poslal svoje prve pesmi Zvonovemu uredniku, mu je bilo
sedemindvajset let. Ob svojem nastopu je bil torej zrel kot človek in v pre-
cejšnji meri tudi že kot umetnik. Kaže, kot da bi se bil naenkrat odprl vrelec,
ki se je dolga leta pretakal po njem. Že istega leta je v Zvonu objavil tudi prvo
novelo Martinovo poletje, ki sicer še kaže nekatere hibe, a že izpričuje obeta-
tajoč Šifrerjev epski dar. Odtlej je bil stalni sodelavec te centralne literarne
revije, sodeloval je s pesmimi, s prozo in z esejmi prav do poloma stare Jugo-
slavije. S svojim umetniškim delom je Šifrer zvesto izrazil določeno barvo časa,
v katerem je živel. Razen v nekaterih novelah, ki jih je njegovemu peresu
narekoval spomin na mladost ali pa očetovo pripovedovanje, je v Šifrerjevih
verzih kakor tudi v njegovi prozi razločno čutiti razrvanost dobe in neuravno-
vešenost v avtorju samem, prav često pa tudi strah pred viharjem, ki bo prišel
in za katerim preži smrt. »Strahov in obupa smo polni za dne. / Življenje,
lepota — dva daljna svetova, / naše tihe besede o smrti kriče.«

Le zemlja je še bila, kjer je utegnili najti tolažbo. Ta zemlja, ki jo je
prav do konca pomagal obdelovati in ji je posvetil svoje zadnje in najboljše
delo Kmet in stvari. Delo je nastalo že med okupacijo, zato je razumljiva
Šifrerjeva nežna strast, s katero se je tu vračal k zemlji. Ta mu je pomenila
vir vsega in zatočišče pred vsem, bila mu je večna vrednota, ki v bistvu nikdar
ne menja svojega lica kot oblast na njej.

Hitlerjev napad je Šifrerja našel v uniformi. Bil je pripravljen za boj,
saj je dobro vedel, za kaj je šlo. Toda jugoslovanska armada se je razšla in
tudi Šifrer se je nameril domov. Zdelo se mu je, da se je podrl svet. Bil je
popolnoma obupan, tako kot dotlej še nikoli. Le polagoma si je toliko opomogel,
da je spet prijel za kmečko delo in za pero. Najbrž je zdaj njegova pesem
postajala uporna, borbena, saj mu drugega ni več ostalo. Pesmi je skrbno
skrival, zakaj Nemci so za vsako malenkost brskali po hišah. Te pesmi bi
bile gotovo pokazale spet nov obraz Šifrerja umetnika, a jih ni nihče dobil
v roke, zanje vemo le po njegovem pripovedovanju. Lotil se je tudi romana.
Ozrl se je nazaj na svoja službena leta in na malomeščansko okolje, v katerem
je takrat živel in s katerim se spričo svoje demokratično-kmečke miselnosti
ni mogel nikdar ujeti. Toda roman je ostal nedokončan.

Začetki partizanskega gibanja so mu spet vlili morale in poguma. Ni še vse izgubljeno. To spoznanje mu je bilo kot deska razbite ladje in krčevito se ga je oprijel. Kmalu je prišel v stik z nekaterimi vaškimi aktivisti in v ilegalnem protifašističnem delu je na novo zaživel. Pobiral je denar za partizane, širil Slovenskega poročevalca, kjer je mogel z začudenjem brati: Veš, poet, svoj dolg... Pozimi 1942, bilo je 19. februarja, se je pred hišo ustavil gestapovski avtomobil. Organizacija, v kateri je delal Šifrer, je bila izdana. Povprašali so po Antonu Šifrerju. Sestri, ki ga je poiskala, je mimogrede z gotovostjo povedal: »Če me bodo aretirali, potem se ne bomo več videli!« Slutnja, ki se mu je že tolikokrat prej pritihotapila v pesem! Dva meseca je bil zaprt v Begunjah, nato pa so ga med petdesetimi talci odpeljali v Mauthausen. Po poročilu Rdečega križa je bil ustreljen 20. aprila 1942, ko mu še ni bilo enaintrideset let. Gotovo mu je tiste dni prišel na utrujeno misel lastni verz: »Naše tihe besede o smrti kriče.«

Matej Bor

KAKO SEM PISAL »PREVIHARIMO VIHARJE«

Ravnokar sem prebral veliki roman Irwina Shawa »Mladi levi«. Ta mogočna vizija o človeštvu, ki se je uničevalo v drugi svetovni vojni, skozi katero se vera v človeka plaho, vendar pa vztrajno in trdovratno prebija čez vse strahote, ki to vero demantirajo, smešijo in postavljajo na laž, me je tako prevzela, da bi zdajle dosti rajši pisal o nji kakor o svojih pesmih iz leta 1941—1942. In vendar mi je dal Irwin Shaw iztočnico za te vrstice. Njegov roman se zaključuje tako, kakor se moje takratne pesmi začenjajo. »Človeška bitja morajo zavladati na tem svetu!« je vpil mladi Noah, ameriški frontni vojak židovskega porekla, ko je nazadnje le bruhalo iz njega vse, kar je bil hladno zaril globoko vase in fanatično zatiral toliko mesecev. »Človeška bitja!« je vpil z okornim jezikom, piše Irwin Shaw, ko da bi mu ti dve besedi pomenili čarovni urok zoper smrt in žalost, rahel in neprebojen ščit za sina in ženo, bogato plačilo za smrtno grozo zadnjih let, obljubo in poroštvo za prihodnost...

In ravno takrat mu je grlo prestrelila kroglja iz schmeisserja nemškega desperada...

Tudi osemindvajsetletni suplent kočevske gimnazije Vladimir Pavšič bi bil rad leta 1941 zavpil tako na glas kakor mladi Noah, pa tega ni smel... Vendar tisti krik, ki ga je potlačil globoko vase, je le moral na dan, sicer bi se v njem razrasel in ga ohromil. Iz takega razpoloženja so nastale njegove prve uporniške pesmi. »Svetu zavlada človek, ne jeklo, zločin, motorizirani umor.« In šele potem, ko je izkričal, kar je moral izkričati, je lahko postala njegova beseda bolj mirna, tiha in ubrana.

Vendar, če se ne motim, ste želeli, da bi povedal nekaj besed o okoliščinah, v katerih je nastala in bila natisnjena moja zbirka »Previharimo viharje«.

Torej na kratko: vso zbirko sem napisal (nekako od julija 1941 do januarja 1942) v Ljubljani, in sicer v Cerkovi ulici za Bežigradom, kjer so se moji starši nastanili, ko so se kot pregnanci prebili v Ljubljano. Pisal sem jih v sorazmerno ugodnih okoliščinah, prve mesece v kuhinji našega enosobnega